

Centar za razvoj Jablaničkog
i Pčinjskog okruga

REGIONALNI RAZVOJNI PLAN JABLANIČKOG I PČINJSKOG OKRUGA

Poljoprivreda

RURALNI RAZVOJ I RAZVOJ POLJOPRIVREDE

LOKALNE OPŠTINSKE STRATEGIJE KAO OSNOVA RAZVOJA POLJOPRIVREDE JABLANIČKOG I PČINJSKOG OKRUGA

POLJOPRIVREDA U JABLANIČKOM I PČINJSKOM OKRUGU

Mnogi pokazatelji ukazuju na činjenicu da je Jug Srbije ekonomski jedan od najnerazvijenijih regiona u Srbiji, pri čemu poljoprivreda kao sektor doprinosi sa 26% ostvarenom dohodku. Ovaj izuzeteno visok procenat govori da je poljoprivreda jedna od najvažnijih ekonomskih grana ali i da situacija u njoj oslikava probleme cele ekonomije regiona. Poteškoće izazvane pedesetogodišnjom agrarnom politikom, petnaestogodišnjim ekonomskim nazadovanjem, nedavnim ekonomskim reformama i privatizacijom uslovile su da najveći deo proizvodnje dolazi sa malih gazdinstava. Veći deo te proizvodnje, nikada nije prodavan zvaničnim kanalima već se trošio na gazdinstvu, dok je višak plasiran na lokalnoj pijaci ili kod lokalnog preradivača i otkuplivača.

Budućnost s kojom će se poljoprivreda Juga Srbije suočiti je ona s manje poljoprivrednika, većim gazdinstvima i proizvodnjom koja je više specijalizovana i fokusirana na zahteve tržišta. Zato je izazov kako najbolje upravljati tranzicijom, kako napraviti ravnotežu između ekonomskih sila brze rekonstrukcije poljoprivrede nasuprot ekonomskim i socijalnim potrebama onih ljudi čija se budućnost više neće oslanjati na poljoprivredu.

Tokom izrada Strategija razvoja uradjene su SWOT analize. Na strani prednosti ističu se prirodni potencijal sa dovoljno kvalitetnog nezagadjenog zemljišta i iskusna ali ne i skupa radna snaga. Sa druge strane osnovni nedostaci su u lošoj organizaciji proizvodnje i prodaje, neizgrađenom kreditnom tržištu koje uslovljava nedostatak kapitala za investiranje i očigledna prezaposlenost u poljoprivredi koja uslovljava mali posed. Mogućnosti za razvoj su prepozante u privlačenju investicija, boljem organizovanju u zadruga i udruženja, značajnijoj podršci države i donatora, koje bi dovelo do osavremenjavanja proizvodnje i povećanja konkurentnosti.

Kao posebni problemi razvoja poljoprivrede u Jablaničkom i Pčinjskom okrugu, na sastanku radne grupe za poljoprivredu istaknuti su sledeći problemi:

1. Nedovoljno razvijeno tržište poljoprivrednih proizvoda
2. Nesiguran plasman (često se dešava da se roba plasira ali se na naplatu čeka isuviše dugo)
3. Nedostatak prerađivačkih kapaciteta koji bi apsorbovali tržišne viškove poljoprivrednih proizvoda
4. Nedostatak aktivnijih mera za razvoj poljoprivrede posebno u delu garantovanih cena za određene poljoprivredne proizvode
5. Loša osnovna i sekundarna infrastruktura. Pa je jedan od velikih problema i to što poljoprivrednici kao ni prerađivački kapaciteti nemaju još uvek pristup jeftinijom energentima (gas).
6. Nezavršen proces privatizacije u mnogome negativno utiče razvoj poljoprivrede
7. Nepostojanje tržišta zemljišta i kredita
8. Udaljenost tržišta što nepovoljno utiče na cenu a samim tim i na konkurentnost poljoprivrednika iz Jablaničkog i Pčinjskog okruga

POTREBNE PROMENE NA NIVOU GAZDINSTVA

Ako se ne nađe na putu promena veliki broj poljoprivrednika sa Juga Srbije neće biti u stanju da se takmiči sa domaćom konkurencijom a naročito ne sa konkurencijom posle otvaranja granica sa EU. Ove promene na nivou proizvođača treba da obuhvate:

- Unapređenje konkurentnosti kroz povećanje investicija u opremu i mehanizaciju
- Unapređenje nivoa znanja kako u primeni novih tehnologija, uvođenju standarda i dobre poljoprivredne prakse tako i u prodaji, marketingu i upravljanju gazdinstvom
- Unapređenje udruživanja sa komšijama zarad unapređenja proizvodnje, na nivou sela ili grada zbog jeftinije nabavke inputa i bolje prodaje i sa ostalim poljoprivrednicima na nivou regije ili države za ostvarivanje svojih prava i lobiranje

ŠANSI JABLANIČKOG I PČINJSKOG OKRUGA U RAZVOJU POLJOPRIVREDE

Iako značajno opterećen problemima nerazvijenih tržišta (kredita i zemljišta) i nepostojanja odgovarajuće tržišne infrastrukture (mesta prodaje, udruženja, savetodavne službe, laboratorija, poštovanje ugovora i ostalo) Jug Srbije sigurno ima proizvođače i uslove da u određenim proizvodnjama bude prepoznatljiv i konkurentn. iako je potrebna opsežnija analiza konkurentnosti, određeni zaključci o šansama za razvoj poljoprivrede i ruralnih sredina se mogu izvesti na osnovu praćenja dosadašnjih trendova:

- Proizvodnja kultura koje zahtevaju dosta radne snage kao što je proizvodnja povrća, voća, duvana i sličnih proizvoda čime bi se iskoristila konkurentna prednost radne snage
- Proizvodnja koja će omogućiti da se iskoristi velike površine pod livadama i pašnjacima kojih ima duplo više od proseka Srbije
- Unaprednje organske proizvodnje i proizvodnje koje zahtevaju certifikaciju i nezagadjenu okolinu kako za sakupljanje proizvoda iz prirode tako i za gajenje
- Zaštita geografskih oznaka porekla proizvoda čime bi se iskoristilo postojanje specifičnih proizvoda i ostavirila dodatna vrednost prilikom njihove prodaje
- Poljoprivreda zasnovana na porodičnom gazdinstvu, ali ne na gazdinstvu koje će jedini prihod imati isključivo iz poljoprivrede nego kroz diverzifikaciju aktivnosti
- Korišćenje fondova kako državnih, gde je Jug Srbije prepoznat zakonom kao nerazvijeno područje, tako i fondova EU, koji takodje prepoznaju ovaj region kao prioritet

ULOGA OPŠTINE U RAZVOJU POLJOPRIVREDE JABLANIČKOG I PČINJSKOG OKRUGA

Državna agrarna politika se definiše u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i ne postoji direktna zakonska nadležnost opštine nad definisanjem ili sprovođenjem državne agrarne politike, osim u delovima vezanim za upravljanje poljoprivrednim zemljištem. Međutim postoji jasna potreba i želja da se obezbedi razvoj poljoprivrede u svojoj opštini ili regionu. Zato opština, kao prvi izabrani organ vlasti najbliži poljoprivrednicima ima važnu ulogu u razvoju poljoprivrede i uloga opštinske uprave treba da bude usmerena u četiri pravca:

1. Stvaranje uslova pogodnih za investiranje u poljoprivrednu proizvodnju i preradu, tj. privlačenje investitora
  2. Priprema za bolje korišćenje sredstava ministarstava i EU fondova
  3. Unapredjenje kapaciteta lokalne uprave da odgovori nadležnostima koje ima opština na što kvalitetniji način
  4. Obezbeđivanje direktne podrške poljoprivrednicima u okviru svojih mogućnosti
- 1) Iako je limitirana uloga opštine u definisanju i sprovođenju agrarne politike opština ima značajne nadležnosti nad lokalnom infrastrukturom koja je često ključna za donošenje odluke o investiranju. Pristupom koji omogućava brzo, efikasno i jeftino dobijanje neophodnih dozvola može u velikoj meri da bude ključno za odluku o investiranju u proizvodni ili preradni kapacitet.
  - 2) Brojne su mogućnosti za dobijanje sredstava bilo od državnih ili donatorskih fondova i ispunjavanje svih potrebnih preduslova (registracija gazdinstava, priprema strategija, projekata, tehničke dokumentacije i ostalog) može omogućiti značajno veći nivo investicija i samim tim razvoj poljoprivrede.
  - 3) Komasacija zemljišta, sprovođenje Zakona o poljoprivrednom zemljištu, pretvaranje poljoprivrednog u građevinsko zemljište, saradnja sa poljoprivrednicima i prerađivačkom industrijom su samo neki od nadležnosti koje opštinska uprava ima i čijim se kvalitetnim sprovođenjem unapređuje selo i poljoprivreda.
  - 4) Na razne načine lokalna zajednica može direktno ili indirektno da pomaže razvoj poljoprivrede shodno svojim mogućnostima od najelementarnijih aktivnosti kao što su promocija, edukacija, informisanje, izložbe stoke, uvođenje geografske zaštite proizvoda pa do direktne podrške poljoprivrednicima.

SWOT ANALIZA

PREDNOSTI	SLABOSTI	MOGUĆNOSTI	PRETNJE
I. Ekološko područje (6)	XI. Loša i zastarela infrastruktura i putevi (8)	XXIII. Stvaranje uslova za ulaganje kapitala povratnika iz inostranstva i SDI (5)	XXXIII. Nespremnost za udruživanjem proizvođača (3)
II. Prirodni resursi (6)	XII. Zastarela tehnologija (5)	XXIV. Podsticajna finansijska sredstva (13)	XXXIV. Migracije, bela kuga (9)
III. Dobra saradnja sa lokalnom vlašću (4)	XIII. Migracija i pad nataliteta (7)	XXV. Razvoj turizma (8)	XXXV. Nepostojanje tržišta (6)
IV. Povezanost sa bitnijim putevima (7)	XIV. Nizak standard građana i siromaštvo (5)	XXVI. Unapređivanje infrastrukture (8)	XXXVI. Politička nestabilnost (7)
V. Geografski položaj i klimatski uslovi (8)	XV. Nezaposlenost i manjak radnih mesta (7)	XXVII. Bolja regionalna i prekogranična saradnja po raznim pitanjima, povezivanje regija i evropskih integracija (7)	XXXVII. Centralizacija (5)
VI. Turistički potencijal (4)	XVI. Nema prerađivačkih kapaciteta u poljoprivredi, privredna zaostalost (4)	XXVIII. Otvaranje novih tržišta (4)	XXXVIII. Tranzicioni period, nezaposlenost, loš socioekonomski položaj, privatizacija (7)
VII. Prirodni potencijal za proizvodnju zdrave hrane (4)	XVII. Nedostatak podrške za privrednike i MSP (4)	XXIX. Formiranje slobodne zone (2)	XXXIX. Neadekvatno zakonodavstvo (5)
VIII. Stručan kadar (6)	XVIII. Loš proces i brzina privatizacije i loši efekti tranzicije (4)	XXX. Osavremenjivanje tradicionalne poljoprivredne proizvodnje (3)	XL. Nezainteresovanost investitora (2)
IX. Potencijalna radna snaga (9)	XIX. Usitnjenost poseda (4)	XXXI. Udruživanje seljaka (2)	XLI. Odlaganje ulaska u EU (2)
X. Bogatstvo vodotokovima (3)	XX. Neorganizovanost poljoprivrednika (3)	XXXII. Bolja saradnja sa republičkim organima (4)	XLII. Nedovoljna informisanost i/ili obučenost za korišćenje mogućnosti perioda pristupanja EU (2)
	XXI. Birokratija		XLIII. Konkurencija (drugi regioni ali i okolne zemlje)
	XXII. Nedostatak međusobnog poverenja		

Očigledno je da na strani prednosti se ističu prentvo prirodni uslovi i radna snaga jer postoji prirodni potencijal sa dovoljno kvalitetnog nezagađenog zemljišta, iskusna ali ne i skupa radna snaga. Sa druge strane osnovni nedostaci su u lošoj organizaciji proizvodnje i prodaje, neizgrađenom kreditnom tržištu koje uslovljava nedostatak kapitala za investiranje i očigledna prezaposlenost u poljoprivredi koja uslovljava mali posed. Mogućnosti za razvoj su prepoznate u privlačenju investicija, boljem organizovanju u zadruge i udruženja, značajnijoj podršci države kao nerazvijenom ruralnom području koje bi sve dovelo do osavremljavanja proizvodnje i povećanju konkurentnosti.

Specifičnosti regiona vezane za poljoprivredu

Za razliku od cele Srbije gde procenat stanovništva koji živi u ruralnim sredinama iznosi 44% na Jugu Srbije on je 59%, pri čemu se četiri opštine smatraju potpuno ruralne.

Opštine Juga Srbije prosečno imaju za 16% manje poljoprivrednog (Srbija – 32,401 ha, Jug Srbije – 26,994 ha) i obradivog zemljišta (Srbija – 27,276 ha, Jug Srbije – 18,908 ha) nego opštine u Srbiji a pri tome za manje od 10% poljoprivrednih gazdinstava (Srbija – 4,901, Jug Srbije – 4,445), što znači da je prosečna veličina zemljišta koje obrađuje poljoprivrednik na Jugu Srbije manja. Domaćinstava sa preko 10 ha na Jugu Srbije je prosečno 138 po opštini, što je za upola manje nego u Srbiji. S druge strane površine pod šumama su značajno veće (Srbija – 11,351 ha, Jug Srbije – 18,057 ha).

Od svih poljoprivrednih kultura primetno je da je na Jugu Srbije povrće zastupljeno više nego u ostatku Srbije (Srbija – 10.6%, Jug Srbije – 12.5%). Slično je i sa površinama pod livadama i krmnim biljem, dok su površine pod žitaricama, industrijskim biljem, voćem i vinogradima manje.

Broj goveda je na nivou proseka za celu Srbiju ali usled većeg broja gazdinstava prosečna veličina stada je manja, dok je broj ovaca za 35.8% i svinja za 34.7% manji.

Ukupna investiciona podrška tokom perioda 2004-2006 koja obuhvata sredstva dobijena na osnovu kredita i podrške ruralnom razvoju su značajno manja, samo 28% u odnosu na ostatak Srbije. Razloge za ovu činjenicu treba tražiti u velikom broju nekomercijalnih gazdinstava, manjem broju registrovanih gazdistava, manjoj prosečnoj veličini gazdistva, slabim nivoom udruživanja, neadekvatnim radom savetodavne službe, i sl.

Broj registrovanih gazdinstava na Jugu Srbije (prosečno 1658) je manji od proseka u celoj Srbiji (1915). Takođe procenat registrovanih od ukupnog broja poljoprivrednih gazdinstava je manji na Jugu Srbije (37,3%) u odnosu na celu Srbiju (39,1%), S druge strane procenat nekomercijalnih gazdinstava je čak za dva i po puta veći u odnosu na prosek u celoj Srbiji (63% u odnosu na 25%) što je omogućilo da samo na osnovu isplate nekomercijalnim gazdinstavima prosečno po opštini bude uplaćeno 34 miliona dinara.

TABELA: uporedna tabela poljoprivrednih pokazatelja Juga Srbije i Srbije

Kriterijum	Prosek opštine u Srbiji	Prosek opštine na Jugu Srbije	Razlika
Posečno stanovnika po opštini ¹	47,696	36,013	-24.49%
Stanovništvo koje živi u ruralnim sredinama ¹	20,221	21,095	4.32%
Stanovništvo koje živi u urbanim sredinama ¹	27,475	14,918	-45.70%
Procenat stanovništva koji živi u urbanim sredinama ¹	42%	58.60%	39.52%
Procenat stanovništva koji živi u ruralnim sredinama ¹	58%	41%	-29.31%
Društveni proizvod ¹	6,785,403	2,422,268	-64.30%
Društveni proizvod iz poljoprivrede ¹	1,091,415	572,245	-47.57%
Procenat društvenog proizvoda koji dolazi iz poljoprivrede ¹	16%	24%	50.00%
Ukupno poljoprivrednog zemljišta (ha) ¹	32,401	26,994	-16.69%
Poljoprivredno zemljište u ukupnom zemljištu ¹	67	57	-14.93%
Obradivo zemljište (ha) ¹	27,276	18,672	-31.54%
Procenat oraničnih površina u ukupnom ¹	66.9	40.5	-39.46%
Procenat površina pod voćem i vinogradima ¹	7.5	6.4	-14.67%
Procenat pod livadama ¹	25.7	53	106.23%
Procenat pod žitaricama od obradivog zemljišta ¹	56.1	41.5	-26.02%
Procenat pod industrijskim biljem od obradivog zemljišta ¹	7.7	1.6	-79.22%
Procenat pod krmnim biljem od obradivog zemljišta ¹	17.4	16.5	-5.17%
Procenat pod povrćem od obradivog zemljišta ¹	10.6	12.5	17.92%
Procenat pod ostalim kulturama od obradivog zemljišta ¹	7.6	28	268.42%
Ukupno hektara pod šumom ¹	11,351	18,057	59.08%
Procenat šumskog zemljišta u ukupnom zemljištu ¹	20	37	85.00%
Broj poljoprivrednih gazdinstava ¹	4,901	4,445	-9.30%
Broj registrovanih gazdinstava ²	1,915	1,658	-13.42%
Procenat registrovanih gazdistava ²	39.10%	37.30%	-4.60%
Broj nekomercijalnih gazdinstava ²	514	849	65.18%
Procenat nekomercijalnih gazdinstava ²	25	63	152.00%
Ukupno isplaćeno dinara nekomercijalnim gazdistavima ²	20,571,429	33,963,077	65.10%
Investiciona podrška tokom 2004-200 ²	86,714,774	24,245,719	-72.04%
Procentualno učešće gazdinstava koji imaju preko 10 ha ¹	5.70%	3.00%	-47.37%
Broj goveda ¹	6,776	6,684	-1.36%
Broj svinja ¹	20,852	7,253	-65.22%
Broj ovaca ¹	10,449	3,747	-64.14%
Broj živine ¹	106,098	67,501	-36.38%

IZVOR: 1 - Republički zavod za statistiku; 2 - Ministarstvo poljoprivrede

STRATEŠKI CILJ ZA RURALNI RAZVOJ I RAZVOJ POLJOPRIVREDE

Razvijeni poljoprivredni potencijali u regionu, maksimizirane šanse koje su tržišno vođene i štite životnu sredinu

Region južne Srbije ima određene komparativne prednosti u poljoprivrednoj proizvodnji u pogledu dobre kombinacije prirodnih resursa i klimatskih uslova, što posebno pogoduje ratarskoj i stočarskoj proizvodnji.

Problemi koji trenutno opterećuju poljoprivrednu proizvodnju na području regiona su: izgubljena tržišta, preširok asortiman proizvodnje koji uslovljava male količine proizvoda, neprilagođenost proizvoda tržišnim zahtevima, problemi finansiranja delatnosti, niska produktivnost rada, loše upravljanje kvalitetom, tehnološka inferiornost u odnosu na konkurenciju, te nizak nivo znanja u oblasti menadžmenta i marketinga.

Od poljoprivrede se očekuje maksimalna tržišna valorizacija prirodnih i ljudskih resursa kojim region raspolaže, profitabilni proizvodni programi, veća pokrivenost domaćeg tržišta i očuvanje životne sredine. Osim toga poljoprivredna i prehrambena industrija trebaju snažno da doprinesu ruralnom razvoju regiona i razvoju turizma, što nije zanemarljivo u kontekstu ukupnog razvoja.

Prioritet 1. UNAPREĐENA I PROFITABILNIJA POLJOPRIVREDNA PROIZVODNJA

Poljoprivredna proizvodnja je zastupljena na velikom broju farmi i primarno se koristi za ličnu upotrebu proizvoda, a sekundarno za prodaju proizvoda na tržištu. Karakteristična je i svaštarska proizvodnja. Ovi problemi se mogu prevazići kroz:

1. Povećanje prosečne veličine

Kao što je već rečeno, ukupnjavanje poseda je jedna od glavnih tačaka u strategiji Ministarstva poljoprivrede i u skladu je sa politikom EU.

Veliki broj mera će biti potrebno za podršku ovog procesa. Reorganizacija zemljišta kroz donacije poljoprivrednih fondova i kredita za kupovinu zemljišta je jedna od ovih mera. Takođe, promocija udruživanja kroz moderne zemljoradničke zadruge jeste bitan korak u ovom smislu.

2. Profitabilnije kulture

Načini gajenja su prilično tradicionalni. Domaćinstva, a posebno mala, ne žele da ulaze u dodatne rizike. Prelazak na nove kulture nije lak, a nedostatak prodajnih kanala blokira njihovo uvođenje. U tom smislu, neophodno je obezbediti adekvatnu povezanost između regionalnih proizvođača i izvora tražnje. Stručna podrška relevantnih institucija je neophodna.

3. Smanjena hemijska zagađenost

Trenutno, hemijsko tretiranje proizvodnje odvija se na prilično stihijski način. U tom smislu, neophodno je obezbediti sistem adekvatne podrške. Efikasna i sveobuhvatna kampanja, usmerena na promociju novih metoda zaštite, predstavlja jedno od sredstava.

Prioritet 2. UNAPREĐEN TRŽIŠNI NASTUP

Sve je više potreban samoodrživ, moderan marketing sistem, zasnovan na pravovremenoj informisanosti, efikasnoj distribuciji i promociji kroz:

1. Obezbeđenje standarda kvaliteta

Glavna stavka u modernoj proizvodnji hrane jeste garancija kvaliteta. Ova garancija je zasnovana na standardima kvaliteta. Usklađivanje proizvodnje sa postojećim standardima predstavlja neophodan korak sa ciljem dobijanja pouzdanog mesta na tržištu hrane u budućnosti.

2. Stvaranje brendova

Brending je proces za koji je potreban duži period, jak menadžment i promocija. U tom smislu, treba iskoristiti činjenicu da je region prepoznatljiv po pojedinim poljoprivrednim proizvodima i proizvodima prehrambene industrije (paprika, roštilj meso, med itd.). Na ovim proizvodima treba da se zasniva jak regionalni branding.

3. Unapređeni sistem podrške i informisanja

Kreiranje adekvatnog informacionog sistema, koji obezbeđuje tržišni pravac količinama i cenama proizvoda, je u ovom trenutku, najznačajniji korak u razvoju poljoprivredne proizvodnje.

Prioritet 3. UNAPREĐENA KVALIFIKACIONA STRUKTURA I TRANSFER SPECIJALNIH VEŠTINA

Poljoprivredna proizvodnja u južnoj Srbiji je prilično tradicionalna. Uticaj novih tehnologija je ograničen i neophodno je da se poboljša:

1. Transfer znanja

Prenos znanja je u fazi stagnacije. Veliki broj farmera sa malim komadima zemlje otežava ovaj proces. Postojeći poljoprivredni instituti su u procesu promene sa aktivnosti usmerene na obezbeđivanje proizvoda, na aktivnosti usmerene na obezbeđivanje usluga. Ovo je velika transformacija i ne može se obaviti za jednu ili dve godine, ali je pravac jasan, pri čemu je i Vlada odredila smer razvoja ovih institucija na isti način.

Postoje određene aktivnosti Vlade u smislu efikasnijeg transfera znanja. Ovo se pre svega odnosi na Sistem tržišnih informacija poljoprivrede Srbije (STIPS), koji se sprovodi preko Zavoda za poljoprivredu. Za sada je u sistem uključen samo Zavod za poljoprivredu u Vranju. Takođe, opština Leskovac je kreirala Tržišni informativni sistem u poljoprivredi, sa ciljem adekvatnijeg povezivanja lokalnih proizvođača sa domaćim i stranim izvorima tražnje.

Iako su ove inicijative veoma važne, utisak je da one nisu, u dovoljnoj meri, razvijene i eksploatisane od strane korisnika, te su, u tom smislu, neophodna određena unapređenja, pre svega u smislu približavanja ovih usluga krajnjim korisnicima.

2. Saradnja između poljoprivrednih instituta

Da bi se povećao učinak postojećih poljoprivrednih instituta neophodna je saradnja. U poziciji kad su budžeti mali, ovo može pomoći u održavanju visokog nivoa usluga.

3. Razmena iskustva

Dobro je poznato da razmena iskustava između farmera predstavlja jedan od najboljih načina u učenju novih metoda i uvođenja novih kultura. Veća razmena iskustava, na definisan i institucionalno strukturisan način jeste jedan od uslova za uvođenje novih ideja i iskustava.

Prioritet 4. UNAPREĐENA INFRASTRUKTURA

Ne samo da su veličina i oprema individualnih poljoprivrednih gazdinstava neadekvatni za održivost u budućnosti, već je i infrastruktura u regionu slaba i nalazi se u lošem stanju i to je posao za lokalne samouprave i Vladu. Unapređenje infrastrukture mora da bude zasnovano na detaljnoj analizi prirodnih resursa. To podrazumeva i detaljnu studiju za dugoročno rešavanje navodnjavanja.

Prioritet 5. UNAPREĐENI ŽIVOTNI USLOVI U SEOSKIM SREDINAMA

Poznato je da seoska sredina postaje sve manje atraktivna mladim ljudima. Ovo je dugoročan proces koji nije lako promeniti a mere koje je potrebno preduzeti su:

1. Unapređenje ruralne infrastrukture

Izgradnja osnovnih kapaciteta koji su neophodni za ostanak mladih ljudi u manjim selima, bilo bi od velike pomoći. Strategije se trebaju formirati i implementirati s ciljem realizacije ovih uslova.

Izgradnja osnovnih elemenata infrastrukture se treba realizovati u saradnji sa stanovnicima sela.

2. Promocija ruralnog turizma

Mnogi na turizam gledaju kao na izvor prihoda manjih sela lociranih u dobroj sredini. Seoski turizam ili ruralni turizam predstavlja industriju, koja kao i svaka druga industrija treba da poseduje definisan proizvod, praćen odgovarajućim marketingom, i zahteva mnogo kreativnosti i kvaliteta pre nego postane privlačna opcija specijalnoj vrsti turista.

KONKRETNE MERE ZA RURALNI RAZVOJ I RAZVOJ POLJOPRIVREDE:

REGIONALNI PRISTUP RAZVOJU POLJOPRIVREDE

Pojedinačan nastup, gde svaka opština ima svoj pristup rešavanju problema, definisanju i izgradnji lokalne politike, može u određenoj meri da donese korist kako lokalnoj samoupravi tako i regionu u celini. Međutim, sa ovakvim parcijalnim pristupom bez jasnog koordinisanog regionalnog nastupa neće se iskoristiti sve mogućnosti. Zato pored aktivnosti lokalne samouprave na izgradnji opštinskih politika i kapaciteta potrebna je i regionalna saradnja. Osnivanje Centra za razvoj je prvi korak koji bi trebao da doprinese, pored ostalog, i razvoju poljoprivrede definišući i zajedno sa opštinama sprovodeći projekte za koje je racionalnije i svrsishodnije imati regionalni pristup kao, na primer:

- Regionlani infrastrukturni projekti (akumulacije, vodovodi, deponije ...)
- Izrada strateških i planskih dokumenata vezanih za region (Strategija ruralnog razvoja Juga Srbije, Studija eliminisanja prepreka za investiranje, Studije atraktivnosti i prednosti regiona za ulaganja u određene proizvodnje, Projektna dokumentacija za regionale infrastrukturne projekte i sl).
- Povezivanje stanovništva Juga Srbije kroz različite aktivnosti (izložbe stoke, regionalni pristup edukaciji u poljoprivredi, i sl)
- Unapređenje informisanosti i komunikacije (izdavanje regionalnih tržišnih informatora, organizovanje regionalnog informativnog centra za podršku..)
- Promocija (turističke ponude, kulturnih osobenosti, mogućnosti za ulaganje, proizvoda Juga Srbije, specifičnosti poljoprivrede Juga Srbije...)

AKTIVNOSTI NA RAZVOJU POLJOPRIVREDE U JABLANIČKOM I PČINJSKOM REGIONU

Priritena aktivnost treba da bude usmerena na izgradnju poljoprivredne i ruralne infrastrukture. Neralno je očekivati bilo kakav ekonomski napredak ili investicije kao ni ostanak ljudi na selu ukoliko ne postoje osnovni uslovi za život kao što su stabilno električno napajanje, dostupna voda, izgradjena pristojna putna mreža, komunikacije ili rešen problem kanalizacije. Troškovi uspostavljanja su veliki naročito u ruralnim predelima gde je mali broj stanovnika i gde su po pravilu teže pristupačni tereni ali ne treba nikada da se postavi dilema o dugoročnoj opravdanosti ovog ulaganja. Potrebe su velike i zato je jako važno izgraditi sistem odlučivanja o prioritetima za rekonstrukciju ili izgradnju zasnovanim na realnim potrebama iskazanim od samih stanovnika i na transparentnim kriterijumima. Ulaganje u infrastrukturu je veliki izdatak za opštinu i zato je potrebno u što je većoj mogućoj meri istražiti mogućnost kofinansiranja. Potencijalni kofinansireri mogu biti ministarstva i inostrani donatori.

Edukacija poljoprivrednika nije nadležnost opštine nego savetodavne službe i Ministarstva poljoprivrede. Međutim edukacija jeste efikasan i najbrži način da se unapredi situacija u odredjenom sektoru. Upravo zbog toga je i podrška koju opštine pružaju dobrodošla. Iako je teško meriti doprinos određene edukacije kao i meriti kvalitet svakog trenera ili načina na koji se edukacija vrši potrebno je pridržavati se nekoliko osnovnih pravila u cilju izbegavanja negativnih efekata koje pogrešan ili nestručan savet može da napravi:

- Potrebno je napraviti dugoročan plan edukacije koristeći što je moguće više različitih načina plasiranja informacija (predavanja, individualni rad, demo dani, stručne ekskurzije i sl.)
- Edukacija mora biti zasnovana na potrebama proizvođača a ne edukatora
- Koristiti što je moguće više praktično iskustvo umesto teorijskog pristupa

Dobro planiranje je osnova za uspešan rad. Očigledan je nedostatak kvalitetnih projektaka i strateške i planske dokumentacije na Jugu Srbije. Ne treba čekati poslednji moment za pripremu projekta ili projektne dokumentacije nego razmišljati unapred. Zbog toga medju prioritetima treba svrstati i izradu strateških dokumenata i projektne dokumentacije kao što su: strategija ruralnog razvoja regiona, analize konkurentnosti, kapaciteta i potencijala poljoprivrede u cilju privlačenja investitora, programi rada opštinskih tela za poljoprivredu, izrada tehničke dokumentacije za infrastrukturne projekte i ostalo.

U poljoprivredi Juga Srbije najveću proizvodnu snagu predstavljaju mali proizvođači zato je udruživanje u zadruge i udružanja od izuzetne važnosti. Opštinski interes je da postoje jake zadruge i udruženja u regionu. Upravo zato su česti primeri podrške opštine u osnivanju i funkcionisanju udruženja poljoprivrednika koja se najčešće ogleda u edukaciji, pružanju podrške prilikom registrovanju, obezbeđivanju prodajnog prostora ili kancelarija za rad, oslobađanja komunalnih i ostalih opštinskih taksi prilikom izgradnje preradnih ili skladišnih kapaciteta od strane zaduge, pa do direktne podrške investicijama.

U poslednjih nekoliko decenija značajno se povećava tražnja kupaca za proizvodima koji su specifični ili zbog toga što su proizvedeni na način koji garantuje i više od osnovnih standarda o bezbednosti proizvoda (organska ili integralna proizvodnja) ili što su jedinstveni što se potvrđuje zaštitom geografskog porekla. Zbog toga poljoprivrednici širom sveta pokušavaju da ostvare dodatne vrednosti iz svojih proizvoda bilo uvođenjem dodatnih standarda ili zaštitom geografskog porekla. Očigledno da postoji šansa za razvoj organske proizvodnje u Srbiji ali da bi se zaradile pare od ove proizvodnje potrebno je puno uraditi. Ove aktivnosti na lokalnu i regionu mogu da obuhvataju edukaciju o mogućnostima za organsku proizvodnju i načinima korišćenja sredstava podrške za ovu proizvodnju, povezivanje sa sertifikacionim kućama, promocijom lokalnih proizvoda proizvedenih na organski način, podršku povezivanju proizvođača i sl. Slične aktivnosti se vezuju i za zaštitu geografskog porekla pri čemu treba imati više regionalni pristup.

Promocijom regiona ili područja sa njegovom kulturom, tradicijom i proizvodima može se ostvariti značajna korist kako ekonomska (više turista, veća potrošnja proizvoda ...) tako i i socijalna korist (proširenje znanja o regionu). Pored promocije regiona i promocije proizvoda koji nose specifični pečat kraja, u saradnji sa privatnim sektorom, ova aktivnost može dati značajan impuls razvoju poljoprivrede.

Pored ovih i druge aktivnosti kao što su podrška izložbama stoke, obezbeđivanju tržišnih informacija, podršci veštačkom osemenjavanju, uvođenju standarda, sprovođenjem komasacije zemljišta i ostalim načinima podrške može se povećati dohodak poljoprivrednika i doprineti razvoju sela.

Na kraju, ukoliko je podrška usmerena ka povećanju konkurentnosti, ukoliko se proces selekcije korisnika obavlja na transparentan način, ukoliko se obezbeđuje kofinansiranje, ukoliko uložene pare mogu služiti ne samo jednom nego grupi korisnika ili razvoju cele grane, ukoliko mera ima ekonomsku a ne samo političku korist opština treba da shodno svojim mogućnostima ulaže i u direktnu podršku poljoprivrednicima kroz podršku investicijama u određenom procentu.

1. Edukacija proizvođača

Predlozi projekata

- Edukacija poljoprivrednika, zaposlenika u opštinskim službama zaduženim za poljoprivredu, i ostalih zainteresovanih o proizvodnji i prodaji poljoprivrednih proizvoda koristeći različite metode edukacije (predavanja, stručne ekskurzije, izdavanje publikacija, pojedinačan rad stručnjaka sa proizvođačima, organizovanje demonstracionih dana i ostali vidovi edukacije)
  - Organizovanje opštinske službe u saradnji sa savetodavnom službom i Upravom za trezor za podršku registraciji i korišćenju sredstava koje obezbeđuju ministarstva
  - Obuka opštinskih službenika i zaposlenih u Centru za razvoj za korišćenje i apliciranje IPA fondova (Cross border Coopertaion i IPard)
- Izgradnja mreže demonstracionih gazdinstava različitih proizvodnji (“mreža dobrih primera”) gde je uloga donatora da edukuje i unapredi sistem proizvodnje kroz obezbeđivanje bespovratnih sredstava a obaveza korisnika da pruži servis ostalim proizvođačima koristeći svoje stečeno znanje.

Mogući donatori: Ministarstvo poljoprivrede kroz Posebne programe za edukaciju (konkurs se objavljuje na početku svake godine), EU Fondovi, MIR 2, opštinska sredstva

2. Poljoprivredna i ruralna infrastruktura

Postoji velika potreba za rekonstrukcijom postojeće i izgradnjom nove poljoprivredne infrastrukture. Pijace (stočna, mlečna, zelena, kvantaška), reprocentar, agro biznis centar, agro info centar su identifikovani u strategijama kao prioriteta za ulaganja. To su dobra ulaganja i nisu samo potreba nego i obaveza opštine. Možda bi bilo korisno da se razmišljanja u vezi razvijanja infrastrukture usmere na mogućnost privlačenja investitora ili zadruga za ulaganja u preradne kapacitete. Opštine mogu da naprave posebne programe za ulaganja u preradivačku industriju gde bi opština obezbeđivala infrastrukturu (vodu, struju, dozvole i sl.) a zauzvratbi zaduga ili investitor bio obavezan da napravi određeni broj ugovora sa lokalnim proizvođačima poljoprivrednih proizvoda.

Najbolje je pilikom izgradnje poljoprivredne infrastrukture ispitati mogućnosti zajedničkih ulaganja sa privatnim sektorom ili pak pronaći kofinansijera u donatorskim ili vladinim fondovima.

Apsolutni prioritet u korišćenju sredstava opštine treba da bude izgradnja ruralne infrastrukture. Neralno je očekivati bilo kakav ekonomski napredak ili investicije kao ni ostanak ljudi na selu ukoliko ne postoje osnovni uslovi za život kao što su stabilno električno napajanje, dostupna voda, izgradjena pristojna putna mreža, komunikacije ili rešen problem kanalizacije. Ovi troškovi su veliki naročito u ruralnim predelima gde je mali broj stanovnika i gde su po pravilu teže pristupačni tereni. Zbog toga, često studije opravdanosti investiranja u ruralnu sredinu pokazuju da je to izuzetno skupa investicija po glavi stanovnika. Medjutim ne treba nikada da se postavi dilema o dugoročnoj opravdanosti ovog ulaganja.

Potrebe su velike i zato je jako važno izgraditi sistem odlučivanja o prioritetima za rekonstrukciju ili izgradnju zasnovanim na realnim potrebama iskazanim od samih stanovnika i na transparentnim kriterijumima.

Ulaganje u infrastrukturu je veliki izdatak za opštinu i zato je potrebno u što je većoj mogućoj meri istražiti mogućnost kofinansiranja. Potencijalni kofinansirani mogu biti:

1. Nacionani Investicioni Plan - NIP iako osporavan nema sumnje da će biti osnovni izvor sredstava za izgradnju infrastrukture. Način apliciranja za projekte podrazumeva i određivanje projekata od strane resornih ministarstava ali isto tako ostavlja mogućnost da se sa lokalne zajednice iniciraju projekti. U 2007 ruralni razvoj je identifikovan kao jedan od prioriteta.

2. Ministarstvo za infrastrukturu je po svojoj nadležnosti zaduženo za podršku izgradnji infrastrukture bilo nacionalne, regionalne pa tako i lokalne uz saradnju sa opštinama. Kriterijumi koji određuju koja infrastruktura će biti kada gradjena nisu u potpunosti jasni.

3. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede je tokom 2004-2006 godine razvilo programe podrške ruralnom razvoju pri čemu je ruralna infrastruktura bila jedan od tri prioriteta. Prvi prioritet je bio unapređenje proizvodnje i plasmana (izgradnja farmi, hladnjača, nabavka mehanizacije i sl), drugi je bio ruralna diverzifikacija (ulaganja u turizam, ekologiju i s l) i treći je bio ulaganja u ruralnu infrastrukturu (vodovodi, kanalizacija, putevi, ojačavanje elektromreže, popravka domova kulture i s). Programi su se sastojali u dodeljivanju bespovratnih sredstava u iznosu od 30 – 50%. Tokom 2007 odvi programi se nisu sprovodili ali postoji najava da će se nastavljati u budućnosti.

4. Direkcija za vode u svojim redovnim programima obezbeđuje sredstva za regionale vodovode, izgradnju akumulacija i isto tako i za kofinansiranje opštinskih vodovoda.

Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja je nadležno za razvoj privrede, turizma i ravnomerni regionalni razvoj. Tako da iako nije direktno nadležno za izgradnju infrastrukture postoje određeni programi koji se odnose na dobijanje bespovratnih sredstava za izgradnju industrijskih parkova i potrebne prateće infrastrukture (vodovodi, kanalizacija) kao i turističke infrastrukture. Takodje sektor regionalnog razvoja bi trebao u budućnosti da pored koordinacijske i zakonodavne uloge dobije značajniju praktičnu ulogu u određivanju i finasiranju prioriteta vezanih za ravnomerni regionalni razvoj

5. Ministarstvo za sport i omladinu ima programe kojima obezbeđuje sredstva namenjena za izgradnju sportskih objekata.

6. EU kroz programe implementirane od strane Evropske agencije za rekonstrukciju a od 2008 sprovedjenjem IPA programa od strane Evropske komisije je trenutno najveći donator u Srbiji. Naročito programi kao što su IPARD i Medjugranična saradnja mogu da u najvećoj meri dodju do krajnjih korisnika.

7. Ostali donatori na Jugu Srbije su brojni i pomažu izgradnju infrastrukture. Medju njima treba istaći MIR programe, programe USAID koji treba da počnu početkom 2008 a odnose se na lokalni razvoj i poljoprivredu, program Švajcarske agencije za razvoj koja bi trebalo da početkom naredne godine započne aktivnosti na Jugu Srbije i ostale donatore.

3. Strateško planiranje i izrada projektne dokumentacije

Predlozi projekata

- Izrada Strategije ruralnog razvoja regiona Juga Srbije sa ciljem boljeg definisanja prioriteta u razvoju sela i boljoj pripremi za korišćenje strukturalnih fondova EU.
- Izrada tehničke dokumentacije za infrastrukturne projekte sa ciljem da se eliminiše problem nedostatka kvalitetne tehničke dokumentacije koji postaje sve prisutniji
- Izrada studija o određenim proizvodnjama koje će imati promotivni karakter sa ciljem privlačenja privatnih investitora jer će im studija pružati neophodne informacije o uslovima za proizvodnju ali i o mogućnostima prodaje dobijene ispitivanjem tržišta

Mogući donatori: Opštinske uprave, Ministarstvo infrastrukture, MIR 2, Ministarstvo poljoprivrede, Švajcarski Centar za Razvoj i ostali.

4. Direktna podrška tržištu i proizvođačima

Predlozi projekata

- Podrška Izradi zone za preradivačku industriju gde će uloga opštine biti obezbeđivanje svih uslova za izgradnju a obaveza partnera zapošljavanje lokalnog stanovništva i obavezno ugovoranje sa lokalnim proizvođačima.
- Podrška lokalne zajednice u obezbeđivanju dozvola za projekte važne za unaredjenje poljoprivrede u region (hladnjače, silosi, mlekare i sl).
- Rekonstrukcija zgrada i stavljanje na raspolaganje zadrugama zasnovanim na zadružnim principima i bitnim za unapredjenje poljoprivredne proizvodnje na lokalnu.
- Podrška u određenom procentu (20-50%) investicijama lokalnih proizvođača u proizvodnju, marketing ili ruralnu diverzifikaciju

Mogući donatori: Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo ekonomije i regionanog razvoja, opštinske uprave, MIR 2, Švajcarski Centar za Razvoj, EU IPard fond i ostali.

5. Razvijaje udruživanja i zadrugastva

Predlozi projekata

- Podrška unapredjenju udruživanja i zadrugarstva kroz različite vrste edukacije
- Podrška lokalne samuprave udruživanju poljoprivrednih proizvođača kroz obezbeđivanje prostora zadugma za rad ili prodaju kako u opštini tako i u većim centrima
- Obezbeđivanje određenog procenta bespovratnih sredstava za udruženja i zadruge kroz konkurse kako na lokalnom tako i na regionalnom nivou, koristeći projektni pristup. Sredstva mogu biti namenjena kako aktivnostima (edukacija, socijalna komponenta, povezivanje, promovisanje i sl) tako i unapredjenju prodaje kroz kupovinu osnovnih sredstava.

Mogući donatori: Ministarstvo poljoprivrede, opštinske uprave, MIR 2, Švajcarski Centar za Razvoj, EU IPard fond i ostali.

6. Unapredjenje administrativnih kapaciteta poljoprivrednog dela uprave

Predlozi projekata

- Unapredjenje kapaciteta opštinske uprave za sprovednjne svojih nadležnosti kako putem edukacije tako i obezbeđivanjem optimalnih uslova za rad
- Unapredjenje kapaciteta regionalne knacelarije za pripremu, sprovedjenje i kontrolu projekta u domenu poljoprivrede i za strateško planiranje
- Unapredjenje kapaciteta celokupne lokalne uprave za upravljanjem programskim budžetom i odredjivanjem prioriteta za finasiranje

Mogući donatori: Opštinske uprave, MIR 2, EU fondovi i ostali.

7. Razvoj organske proizvodnje

Predlozi projekata

- Edukacija proizvođača i potrošača o organskoj proizvodnji
- Promocija organski proizvedenih proizvoda u regionu Juga Srbije i njihovo povezivanje sa turističkom ponudom regiona
- Podrška uspostavljanju udruženja proizvođača organskih proizvoda bilo kao ogranak nacionalnog ili kao regionalno udruženje
- Obezbeđivanje podrške u vidu oslobadjanja taksu ili bespovratnih sredstava u određenom procentu za proizvođače i preradivače koji su spremni da ulažu u organsku proizvodnju, kao i podrška marketingu ovih proizvoda

Mogući donatori: Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo trgovine, opštinske uprave, MIR 2, EU IPard fond i ostali.

8. Ruralni razvoj

Predlozi projekata

Projekti vezani za ruralni razvoj su izuzetno široki i tiču se brojnih pitanja, medju kojima u ovoj fazi prednost treba dati projektima koji, pored razvoja infrastrukture, targetiraju:

- Ekonomski razvoj kroz projekte zapošljavanja na selu
- Socijalnu uključenost kroz programe koji će biti orjentisani na zajedničke aktivnosti na selu, unapredjenje komunikacije medju stanovcima sela ali i sa drugim područjima
- Programe koji će biti orjentisani na participiranje lokalne zajednice u odlučivanju o važnim pitanjima vezanim za njihov razvoj u cilju boljeg definisanja potreba i priprema za LEADER pristup
- Edukaciju o preduzetništvu, marketingu, mogućnostima korišćenja sredstava za ruralni razvoj (NIP, ministarstva, IPARD i Cross Border Cooperation fondova) i ostalu edukaciju u cilju povećanja investicija na selu

---

Mogući donatori: NIP projekti u kojima je ruralni razvoj prioritet, Ministarstvo poljoprivrede, opštinske uprave, MIR 2, EU IPARD fond i ostali.

9. Brendiranje GI, PDO

Predlozi projekata

- Identifikacija mogućih, podrška pri uvođenju, registraciji i kontroli procesa zaštite GI i PDO kao i promocija zaštićenih i proizvoda specifičnih za region

---

Mogući donatori: MIR 2, Ministarstvo poljoprivrede, opštinske uprave i ostali.

10. Podrška uvođenju HACCP

Predlozi projekata

- Izrada i promocija knjige ili brošure sa specifičnim proizvodima Juga Srbije
- Organizovanje dana Juga Srbije u ostalim delovima zemlje
- Osnivanje regionalne turističke organizacije gde će jedan od ciljeva biti i promovisanje Juga Srbije

---

Mogući donatori: MIR 2, Ministarstvo poljoprivrede, opštinske uprave i ostali.